

Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar Doktori Iskola

Horváth Erzsébet

Kölcsönös áthatások

– A transzparencia a kortárs képzőművészetben

DLA értekezés tézise

I. A disszertáció tömör tartalmi ismertetése, felépítése

A bevezetés a sokrétű transzparenciát veszi számba a gyártási folyamatoktól a művészetterápiai megjelenési formáig. A következő egység a transzparenciát elsősorban képzőművészeti, illetve vizuális szempontok szerint osztályozza. Egy saját tipológiát állítottam fel, mely a téma alapjainak lerakása szempontjából meghatározó jellegűnek bizonyul. Ez a fajta „rendrakás”, tehát megnyithatta az utat a mélyebb összefüggések feltárása felé. Az egyes kategóriákat kortárs képzőművészeti példákkal szemléltetem.

Osztályozásom szerint a fő kategóriák:

1. Egységesen áttetsző anyagok
2. Kölcsönös áthatás, mint meghatározó tényező
3. Áttört anyagok
4. Tükröződés – fényvisszaverődés
5. Tükröződések megsokszorozódása – térben kiterjesztett áthatások
6. A láthatatlan láthatóvá tétele

Az elsősorban anyaghasználatra fókuszáló rendszerezést a transzparencia fogalomhasználatának áttekintése követi néhány olyan ismert gondolkodónál, mint például Karlfried Graf Dürckheim és Hamvas Béla. Dürckheimnak az „átengedő, átteresztő képességről” felállított teóriája különösen fontosnak bizonyul az egész dolgozat, illetve jelenlegi munkásságom szempontjából. Az utolsó egység munkáim, műveim kapcsán vizsgálja a transzparencia jelenségét, összetett kérdéskörét. A függelék az eddigi oktatói tevékenységemnek a témához kapcsolódó elemeit boncolgatja.

II. Az értekezés főbb megállapításai, eredményei

Az ember minél mélyebben, részletesebben, összetettebb módon ismeri önmagát, annál közelebb kerül saját belső lényegéhez. Ez a változás, illetve fejlődés visszahat a művészetére; mely kapcsán letisztultabb, bizonyos szempontból transzcendensebb tartalom kerülhet felszínre. Az akadályokat jelentő gátaknak a fellazítása, illetve a kapuk megnyitása, transzparencissá tétele utat enged a nagy egészhez, a világhoz való megfelelőbb viszony kialakításához. Amíg e folyamat kezdeti fázisaiban tevékenykedik az ember, sallangok, burkok veszik körül. Míg a művész ezeknek a rétegeknek a külső felszínén időzik, nem tud, vagy nem akar beljebb hatolni, addig alkotása „melléktermék” marad. Ha képes az említett rétegektől való megtisztulásra, a minőségi elmozdulásra, akkor tartalmában, így kvalitásában is magasabb rendű mű születhet.

A cél eléréséhez, az egyik úton a transzparencia jelenségén keresztül, illetve annak anyaghasználatával juthat el az alkotóművész. Így a tartalmi és a formai megvalósítás fedésbe kerül

és újabb transzparens természetű rétegek keletkeznek.

A transzparencia fogalma fizikai és metafizikai tartalommal bír; egy olyan közös nézőpontot indukálhat, mely felől közelítve a vizuális művészet és a psziché áthatásait világíthatjuk meg. Mennyire válhatnak láthatóvá egy mű kapcsán az emberi kapcsolatok közötti átjárhatóságok és korlátok? A transzparens anyagok felébresztik, az oly gyakran csak a külső megjelenésre, a külvilág felé irányuló figyelmet, illetve tekintetet és a belső felé fordítják.

A transzparencia használatát, tehát vizuális és fogalmi értelemben is vizsgálom.

A jelenség tipológiai kísérlete kapcsán két nagyobb kategóriáról beszélhetünk, melyek között átfedés is mutatkozik. Egyrészt értelemszerűen meghatározza a dolgok, tárgyak láthatóságának mértékét (vizuális szempontok), másrészt, a rendszerek működésének tekintetében a gondolati síkhoz kapcsolható értelme szerint még tovább bontható.

A dolgozat témája szempontjából a transzparencia kommunikációs alapú vizsgálata átható jellegű. A művészet és a tőle elválaszthatatlan gondolkodás kommunikációs természetű. A világos, tiszta gondolatok, gondolkodás a művészi eredményesség alapfeltételeként jelenik meg.

A „transzparens lét megélése” ténylegesen a lényegi dolgok felé vezeti az alkotót? A transzparenciával, az anyagi világban kifejezhető az anyagtalanság átható, nehezen megragadható lényege? Ilyen és ezekhez hasonló, kapcsolódó kérdésekre kerestem/keresem a választ.

A transzparencia, leredukálva a képletet, mint már utaltam rá, két aspektusból jelent meg. Egyrésztől vizuálisan, az anyaghasználatból eredően, másrésztől tartalmi szempontból. Ez utóbbi leginkább Dürckheim nézeteivel hozható összefüggésbe. Az átlátszó anyaghasználat, és a dürckheimi áteresztőség hasonló, összevethető értelmezhetőséget hordoz.

Amíg a művész nem elég transzparens a lét erőinek befogadására, nem elég nyitott a világ alapvető történéseire, mozgatóelemeire, addig az őt körülvevő burkok gátolják az alkotásban is. A művész áteresztőképessége, szerepe hasonlóan működik a transzparens anyag áteresztőképességéhez. Itt találkozunk az anyagi és a szellemi megvalósulás. A fogalom, a jelenség metafórikus, szimbolikus megfeleltetésén túl, mélyebb összefüggések is feltárulkoznak. Ezek feltárására teszek kísérletet.

Az anyaghasználat és a gondolati sík összekapcsolása, mely legfőbb célom dolgozatomban és munkáim kapcsán, mégis a vizuális megjelenéssel valósulhat, formálódhat meg, ahol a kifejezés, megjelenés és tartalom összhangba kerül, eggyé válik. A fólia anyaga, melyet leginkább használok, ambivalens jelentéssel bír; művi, természetidegen; elválaszt, de egyben össze is köt. Ami kohéziós kapocs, az a fényhez kötődik. Így juthatunk el a lényegi, egy felsőbb, metafizikai természetű világhoz. Ezen az úton haladva az elanyagtalanosodás mértéke is fokozódik.

A transzparenciához kapcsolódik egy olyan, ismeretlenül homályos világ, mely a lét és nemlét határán, a transzcendens dolgok, a titkok felfedezése felé vezet. A világon túli realitás kifejezése,

transzparens módon az egyén világába transzformálódik. Ha az egyén megfelelően áteresztő („áttűnő”) a létre, akkor transzparens a benne rejlő transzcendens számára is (Dürckheim). A transzparencia mediális természetű, tehát közvetítő, mely módosítja az eredeti látványt, információt. Ez egyféle vizuális absztrakciót, „torzulást” eredményez. A médiumba, mint közvetítőbe „hiba” lép fel, ezáltal felfedi önmagát. Közvetít, minden esetben módosít is. A „középutas” (Dürckheim), áttetsző, áteresztő képességű ember, mely metaforája a „normál” transzparens anyagi jelenségnek, – megfelelő tartással rendelkezik. A transzparens anyag az emberi pszichés bőr szimbolikája is lehet. Ehatárol, de egyben össze is köt; érzékeny felület. A kölcsönös áthatások a transzparencia magját alkotják. Az egyik, ismert montázsképlethez hasonlóan, új minőség születik meg. Ezáltal tér-idő sűrítvényekről is beszélhetünk. A tér expanziója; a téri viszonyok együttes megélését is jelenti. A kölcsönös áthatáshoz minimum kettő transzparens anyag találkozása szükséges.

A transzparencia kapcsán kiemelten fontos megjegyezni, hogy az a megszokott érzékelés kimozdítása; beleláthatunk a dolgokba, felfedhetjük a láthatatlant. Egyféle illúzió, amely kapcsán távolodunk a felszíntől; a lényegi dolgok felé vezető útra lépünk.

Fény és transzparencia elválaszthatatlan, mind anyagi és mind szellemi értelemben is. Ami a fény útjába kerül az módosítja a látványt, megjelenést. Az áthatás mértéke meghatározó tényező. Szemünk teljesen transzparens. Hol és mi módon is keletkezik a kép? Amennyiben a vizuális jelenlét, a „hiba” nem felfedhető, akkor a transzparencia „tökéletes”; ezáltal önmagát szünteti meg (például a tökéletesen átlátszó ablaküveg, mely torzítás, tükröződés, karcolás, szennyeződés stb. mentes).

A transzparencia minden esetben érzékenységi fokot is jelent. A mű átengedő természetű, transzparens az újabb tartalomra nézve is (például variációk, átírások, folytatások, médiumváltások).

A transzparencia minősége, tehát meghatározza az élet erőinek megfelelő felvételét, amely kapcsán a művész áteresztő jellege a transzparencia metaforája is lehet. A transzparencia anyaghasználata számtalan ponton összeforr a hozzá kapcsolható, elvont jelenséggel, gondolatkörrrel, eszmei megközelítéssel.

Ahogy a világ is változik, a művészet is vele együtt; ugyanúgy a transzparencia szerteágazó, bonyolult *léte* is újabb és újabb köntösben bukkan fel.

III. Munkáim és a transzparencia jelensége

A doktori képzés alatt készült műveimben végigkísérhető a transzparencia anyagi (vizuális) és gondolati természetű megfogalmazása, jelenléte. Egy jól felvázolható ív jeleníthető meg, ahol a

tömör anyaghasználatától és a „földhözragadtabb” megfogalmazástól eljutok az áttetsző, könnyű, sőt légies anyaghasználatig, illetve a hozzá elválaszthatatlanul kapcsolódó, a fénnel átszőtt, ilyenformán új dimenziókat megnyitó, a lét megfoghatatlan területei, jelenségei felé. Ez a változás összetettebb, több irányú. Egyrészt az egyén, az alkotó egyre nyitottabbá válásával fémjelezhető, másrészt a belső, lényegibb, de transzcendensebb tartalmak előtérbe kerülését jelenti. Ez a fajta „elanyagtalanodás” és „felszabadulás” számomra, leginkább a dürkheimi gondolatokkal vethető össze, illetve hozható összhangba.

Irodalomjegyzék (a tézisekhez)

Arghir, Anca (1988): *Transparenz als Werkstoff. Acrylglas in der Kunst*. Wienand, Köln

Baudrillard, Jean (1997): *A rossz transzparenciája*. Balassi Kiadó, Budapest.

Bauer, Ursula (2000): *Der transparente Raum*. Frauenbüro, Wien.

Bergius, Hanne (2000): *Körpertransparent*. Freundes- und Förderkreis der Burg Giebichenstein, Halle.

Bergler, Fritz (1984): *Der Traum vom Raum*. Museum moderner Kunst, Wien.

Bergler, Manfred (1995): *Die Tür geht nach innen auf. Zum Welt- und Menschenbild Karlfried Graf Dürckheims*. N. F. Weitz, Aachen.

Bohnen, Uli (1991): *Transparenz – Transzendenz*. Wienand, Köln.

Borsig, Margareta von (1976): *Leben aus der Lotosblüte*. Aurum, Freiburg im Breisgau.

Brinker, Helmut (2000): *Zen in der Kunst des Malens*. Otto Wilhelm Barth Verlag, h. n.

Brockhaus, Christoph (2004): *Stadtlicht – Lichtkunst*. Wienand, Köln.

Dürckheim, Karlfried Graf (1966): *Der Alltag als Übung: vom Weg zur Verwandlung*. Huber, Bern, Wien.

Dürckheim, Karlfried Graf (Szerk., 1982): *Der zielfreie Weg. Im Kraftfeld initiatischer Therapie*. Herder, Freiburg, Basel, Wien.

Dürckheim, Karlfried Graf (1954): *Durchbruch zum Wesen. Aufsätze und Vorträge*. Niehans, Zürich.

Dürckheim, Karlfried Graf (1996): *Hara. Die Erdmitte des Menschen*. O. W. Barth, Bern.

Dürckheim, Karlfried Graf (2005): *Untersuchungen zum gelebten Raum*. Institut für Didaktik der Geographie, Frankfurt am Main.

Dürckheim, Karlfried Graf (1984): *Von der Erfahrung der Transzendenz*. Herder, Freiburg im Breisgau.

Etimologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. (1999) Walter de Gruyter, Berlin.

Fabiny Tibor: *Transzparencia mint életfilozófia Hamvasnál. A transzparencia mint pedagógiai elv Northrop Frye-nál. A transzparencia mint a szeretet elvének principiuma Frye-nál és Hamvasnál.* Online elérhetőség: www.evangelikus.hu/kultura/hamvas.../hamvasfryetranszp.doc (Letöltés ideje: 2009. 08. 20.)

Gärtner, Ulrike (2009): *KunstLichtSpiele. Lichtästhetik der klassischen Avantgarde.* Kerber, Bielefeld.

Hamvas Béla (1995): *Scientia sacra I.- 1. rész, Az őskori emberiség szellemi hagyománya (1943-1944) 1. kötet.* Medio Kiadó, Szentendre.

Hamvas Béla (2006): *Scientia sacra II. - 1. rész, Az őskori emberiség szellemi hagyománya (1943-1944) 2. kötet.* Medio Kiadó, Szentendre.

Hamvas Béla (1996): *Scientia sacra III. - II. rész, A kereszténység (1960-1964).* Medio Kiadó, Szentendre.

Herter, Renate (2008): *Bildhauerei – transmedialer Raum.* Kunstuniversität Linz.

Hippius, Maria-Theresia-Winterer, Maria-Theresia (1936): *Graphischer Ausdruck von Gefühlen.* Johann Ambrosius Barth, Leipzig.

Ital, G. (1985): *Meditationen aus dem Geist des Zen. Die grosse Umwandlung zur Selbstbefreiung.* Ullstein, Frankfurt am Main, Berlin, Wien.

Janecke, Christian (2004): *Performance und Bild, Performance als Bild.* Philo&Philo Fine Arts, Berlin.

Kellerer, Christian (1982): *Der Sprung ins Leere.* DuMont, Köln.

Kerschner, Johanna (2009): „Wer sind ich”. In *Und Das Münchener Kunstjournal*, 2009/Januar/Februar/März 26. Jahrgang Heft Nr.37, 20-21 o.

La transparence dans l'art du XXe siècle. Musée des Beaux – Arts, Le Harve, Párizs, 1995.

Mairinger, Franz (2003): *Strahlenuntersuchung an Kunstwerken.* Seemann, Leipzig.

Müller, Rüdiger (1982): *Wandlung zur Ganzheit. Die initiatische Therapie nach Karlfried Graf Dürckheim und Maria Hippius.* Herder, Freiburg im Breisgau; Wien.

Raum-Körper Einsatz. Positionen der Skulptur. Verlag für Moderne Kunst Nürnberg, é. n.

Rowe, Colin – Slutzky, Robert (1968): *Transparenz.* Birkhäuser, Basel, Stuttgart

Schneede, Marina (2002): *Mit Haut und Haaren. Der Körper in der zeitgenössischen Kunst.* DuMont, Köln.

Schwarz, Michael (1998): *Licht und Raum. Elektrisches Licht in der Kunst des 20. Jahrhunderts.* Wienand, Köln.

Transzparencia – átlátás / Transparency – Looking Through. (2011) Kiállítási katalógus, Vasarely Múzeum, Nyílt Struktúrák Művészeti Egyesület, Budapest.

Wehr, Gerhard (1983): *Der innere Weg.* Rowohlt, Reinbek bei Hamburg.

Wehr, Gerhard (1996): *Karlfried Graf Dürckheim – Leben im Zeichen der Wandlung.* Herder, Freiburg im Breisgau.

Weibel, Peter (2006): *Lichtkunst aus Kunstlicht.* Ostfildern: Hatje Cantz.

